

A nagyváradi római katolikus püspöki palota

Nagyvárad északnyugati részén, a nagyállomáshoz közel találjuk a Partium legnagyobb barokk épületegyüttesét: a római katolikus székesegyházat – amelyet II. János Pál pápa 1992-ben basilica minor rangra emelt –, a püspöki palotát és a tíz egyemeletes épületből álló kanonok sort, melyeket egy 56 oszlopos árkádsor köt össze. E csodálatos és hatalmas barokk-együttes a valamikori legnagyobb és leggazdagabb magyar püspökségre emlékeztet, melynek püspökei a legnagyobb mecénások, a magyar tudomány letéteményesei voltak. Az utóbbi időszakban nagyon sok szó esett a püspöki palotáról, hiszen a püspökség hosszú és kemény harc után visszakarta jogos tulajdonát.

Ismerkedjünk meg magával a palotával. 1759-ben báró Patachich Ádám lesz Várad püspöke. Kicsinek találja a régi püspöki lakot, ezért új püspöki palota építését határozza el, az épülő székesegyház szomszédságában, húsz holdnyi terület közepén. A palota alapjait 1761-ben kezdték kiásni, az alapköletétel 1762. május 23-án volt. Ekkor kezdik el Magyarország legmonumentálisabb püspöki palotájának építését, melynek tervezője Franz Anton Hillebrandt, az építkezés vezetője Johann Michael Neumann volt. 1773-ban Újvároson leég a régi palota, így meggyorsítják az építkezést. 1776-ban elkészült, bár még csak néhány szobája volt lakható, a püspök mégis beköltözött. De csak egy éjszakát tölthetett benne, mert Mária Terézia kinevezte kalocsai érseknek, s el kellett hagynia Váradot. Az alábbi anekdotát Tempfli atya mesélte el: Mária Terézia nem nézte jó szemmel a grandiózus építkezést, s állítólag azt mondta a püspöknek, hogy: „Nagy ól ez egy disznónak Excellenciás uram!”, mire a püspök úgy válaszolt: „Elférünk benne ketten is felség!” Ezért kellett azonnal Kalocsára mennie.

A palota 1777-re készült el teljes pompájában – Bíró József szerint a délnémet barokk palotaépítészeti szellemében. U laprajzú, főhomlokzata, amely a székesegyház előtti térre néz, huszonöt tengelyes, melyből előre ugrik és kiemelkedik magasabb tetőzetével az öttengelyes középrizalit (díszített homlokkrész). Rajta három kapu, a középső nagyobb és ívelt. A középrizalitet háromszögű timpanon koronázza, melyen valamikor Patachich Ádám címere állott. A főhomlokzat két végén egy-egy kevésbé kiugró, kéttengelyes rizalit található. Az első emeleti ablakok nagyobbak, félkörívesek, díszes szemöldökkel, a második emeletiek kisebbek, egy részük zsalugáteres. A két oldalszárny tizenkét tengelyes, mindkét sarkán és közepén három-három tengelyes rizalittal.

Belépve hatalmas csarnokba érünk, jobb oldalt közepén pompás lépcsőház, azon túl jobbra és balra a földszinti folyósók következnek, melyek négy méter szélesek. A főlépcsőház csak az

első emeletre vezet. Balkéz felé egy előcsarnokba, innen szintén balra a díszterembe jutunk. A díszterem a második emeletig ér, ez a palota középépülete. Falaira Stornó Ferenc 1879-ben a nevezetes püspököket, mennyezetére Szent László-történeteket ábrázoló képeket festett. A palota felújításakor ezeket lefestették, de talán újra ki lehet majd bontani.

A díszteremből jobbra és balra egy-egy szárnyas tölgyfaajtó nyílik, melyek mögött öt-öt, egymásba nyíló terem következik. A jobboldaliakban (ha a palotával szemben állunk) volt a püspöki lakosztály, a könyvtár és a kápolna, ami szintén két emeletnyi magas, falait Schöpfl János Ádám freskói díszítik. A jobboldaliakban voltak a díszszalonok, az oldalszárnyakban a vendégszobák. Találunk még három csigalépcsőt és a balra vezető folyosó végén a második lépcsősort, amely felvezet a második emeletre is. Az épületben kilencven kisebb-nagyobb terem és szoba van: a földszinten 32, az első emeleten 28, a másodikon 30. A néphit úgy tartja, hogy 366 ablaka van, valójában csak 282. A földszinten volt a gazdasági részleg: a konyha, az irodák, az erdészet, a szőlészet, a kiszolgáló személyzet, valamint a malerdorfi ferences növények helye. A második emelet a titkár, az irodaigazgató, a tanárok helye, 1929-től a szemináriumé.

És most ismerkedjünk meg a palota jelenkori történetével, amelyet *Tempfli József* megyés püspök és *Fodor József* általános helynök elbeszélése alapján írunk le. A második világháború után mintegy tízezer szlovák települt ki Bihar megyéből. Ekkor, 1947-ben több termet lefoglaltak a szlovák konzulátus részére. 1949-ben a román állam kisajátította a palotát. A püspökséget 24 óra alatt kilakoltatták, mikor idehozták a görög menekülteket. Az egyház nem tudott elvinni semmit, egyedül a kápolna maradt nekik, oda tudták bepakolni az értékesebb festményeket és könyveket. Ezt lezárták. A görögök 1949 és 1963 között teljesen „felélték” a palotát. Mindent eltűztek ami fából volt. „1961-ben már egyetlen üvegszemem sem volt az emeleti részen, lógtak az ablakrálmák, tönkrement a teljes belső berendezés, semmi épen nem maradt, a régi díszes bútorokat elvitték, melyek ma is megtalálhatók városszerte különböző irodákban. A kápolna le volt zárva, így ez megmenekült” – mondta szomorúan a helynök úr.

1963-ban egy ajándékozási szerződés formájában át kellett adni az államnak a palota használati jogát. Olyan nyomás nehezedett rájuk, hogy kénytelenek voltak odaadni a használati jogot. De tudták, hogyha valaha demokrácia lesz, ezt az adományozást érvénytelennek nyilvánítja minden demokratikus kormány. „A tulajdonjog az mindig megmaradt, a telegkönyvben is benne van, de ott volt 1963-tól: Dreptul de folosință în favoarea statului român (használati jog a román állam javára). A nemzetközi jog ilyesmit nem ismer el.”

1963-ban a múzeum vette át az épületet. Megkezdték az épület renoválását. Kitalálták, hogy az egyház tegye rendbe, amit mások tönkretettek. A múzeum tizennégy millió lejt kapott az épület felújítására, amely abban az időben nagyon nagy pénz volt. Így 1971-ben beköltözött a Körösvidéki Múzeum, történelmi, néprajzi, természetrajzi és képzőművészeti részlegével. Közben 1964–65-ben felleltározták a megmaradt értékeket, könyveket, festményeket, kegytárgyakat, melyekből a legértékesebbeket elvitték a bukaresti nemzeti múzeumba, másokat a helyi múzeumba. Az értékes könyvekből a kolozsvári egyetemisták is válogattak, melyeket az egyetemi könyvtárba szállítottak. „Vasvillával hányták ki a könyveket az istállóba. A püspökségnek 30–40 000 kötete volt, ezen kívül a püspök magánkönyvtára.”

1996-ban indította el a püspökség az eljárást a palota használati jogának visszaszerzéséért. Az alapfokon Nagyváradon tárgyalt ügyet 1998. szeptemberében Buzăuba helyezték át, ahol semmiesnek nyilvánították az ajándékozási szerződést. 2002 januárjában a ploiești ítélet tábla szintén semmiesnek nyilvánította. De a város, a megye, sőt a kulturális tárca állandó fellebbezése miatt az ügyet 2002 novemberétől Bukarestben, a Legfelsőbb Bíróságon tárgyalták. Egszerűen formai okokra, az alperesek hiányzó aláírásaira, vagy pecsétjére hivatkozva halasztották el a tárgyalásokat. Azzal is érveltek, hogy a felújításkor befektetett pénzt az egyház fizesse vissza. A sorozatos halasztások miatt 2002 adventjétől minden vasárnap tiltakozó demonstrációt tartottak a szentmise után, a palota előtt. Ezen több száz váradai, a katolikus hívek mellett sok protestáns felekezeti polgár is részt vett. 2003 májusában abbahagyták a csendes tüntetéseket. Ekkor Tempfli atya kijelentette, hogy ha július elsejéig nem történik semmi, a nemzetközi fórumokhoz fordul. Több mint valószínű, hogy ennek hatására egy népes miniszteriumi csoport érkezett Nagyváradra, hogy pontot tegyen az ügy végére. Június 14-én megállapodás született, hogy július 1-ig a múzeum átadja a püspökségnek a palota melléklépcső-

házát, egy földszinti, három emeleti termet és a kápolnát, valamint a borospincét. Az átadás július 6-án volt. A megegyezés arról is szólt, hogy az ügy jogi úton való rendezése után öt éven belül a múzeum átadja az egész palotát a püspökségnek és elköltözik a volt Hadapród iskola épületébe. Tempfli atya az átadáskor a következőket mondta: „Az Úristen a csodát emberek által szokta végrehajtani. Mi nem akarunk áttelepíteni sehova, itt kell – román testvérekkel, s mindenkivel, aki itt él – összefogással elérnünk céljainkat.”

Az átvett termeket a püspökség 2003 decemberéig felújította. Időközben az egyházi ingatlanok visszaszolgáltatását szabályozó kormányrendelet törvényerőre emelkedett, Iliescu államfő is aláírta. Ennek ellenére a Legfelsőbb Bíróság továbbra is elnapolta az ügy lezárását. Decemberben azért, mert a Vatra Românească szervezet Bihar megyei fiókja tiltakozást adott be, áprilisban azért, mert a Bihar Megyei Tanács és a nagyváradai Polgármesteri Hivatal jogi szakértőjének nem állt módjában tanulmányozni a VR beadványát, meg azért is, hogy nem jelent meg a tárgyaláson a VR képviselője. Végül 2004. június 30-án került sor a döntő tárgyalásra, melyen Frunda György szenátor volt a püspökség ügyvédje. A per végérvényesen lezárult a bírák többségi szavazatával, melynek alapján az ajándékozási szerződést semmisnek nyilvánították, a palota használati joga azoké, akik építették. Lezárult a nyolcéves kemény, kitarító harc. Rengeteg pénz és fáradtság van mögötte. Az eredményhez döntő módon hozzájárult az a tény, hogy Tempfli atya, szerénységével, konok kitartásával személyesen megjelent a tárgyalásokon, kivívva így a bírák tiszteletét is.

És a jövő? A választ Fodor József, általános helynök adta meg. Először is minél hamarabb vissza kell kapják az egész jobboldali szárnyat, hogy a püspökség működhessen. Az épületet 1963-ban renoválták utoljára, így fel kell újítani az egész villanyhálózatot, a vízvezeték-hálózatot, a fűtőhálózatot. A falak meg vannak repedve, a padlók alatt mindenütt el van rohadva, mindent fel kell újítani, ami rendkívül sokba fog kerülni. Az irodákkal már át lehet költözni. Állítólag a freskók ott vannak a díszterem falán, a festék alatt, de ki kell bontani és restaurálni. A folyósokon több mint háromszáz rézmetszet, a termekben számos nagy értékű festmény állott, amiket még nem akarnak visszaadni. Állítólag védeni kell a fénytől. A földszint ezután is gazdasági épületrész lesz. Az első emeleten a püspöki lakosztályt és a könyvtárat rendezik be. A második emelet, az távlati terv, arról majd a jövő püspökei gondoskodnak. Reméljük öt éven belül, a megegyezés alapján, a püspökség birtokba veheti az egész épületet.

Dukrét Géza

Lucaszék Válról

A folklorista Sebestyén Gyula múzeumi tárgyak iránti érdeklődését jelzi az általa szerkesztett Ethnographia 1909-es kötetében megjelent *Lucaszék* című közleménye, amelyben arról tudósított, hogy országszerte elterjedt hiedelem szerint Luca napján kellett elkezdenni, és karácsonyestére befejezni a lucaszéket. Rajta ülve készítője karácsony éjjelén, az éjféli misén úrfelmutatáskor megláthatta a falu boszorkányait: „Mert a néphit szerint az ilyen bátor vállalkozó nemcsak az elforduló arcokat látja, hanem még azt is, hogy melyiknek milyen szarva van; sőt ha sok boszorkány akad a falubeliek közül, akkor még a sok szarv gyakori összekappanását is meghallja.” írta Sebestyén Gyula¹.

A Magyar Nemzeti Múzeum első lucaszéke Fejér megyéből, Válról származik, említett cikkében elsőként Sebestyén Gyula közölte: „A régiségtári osztály 1871. évi szerzeménynaplójába október 7-én 267. sz. alatt a következő bejegyzés történt: »Lucaszék 1 db, 7 féle (?) fából. Gürtler Mihály vaáli plébános és egyházkerületi esperes ajándéka. Jegyzet: Vaálban 1868-ban éjféli mise alatt elkobzott Lucaszék, melyen 18 éves vaáli legény Körmeny János a helybeli templomatyá által ülve találtatott.« Valóban kíváncsot volna, ha a régiségtári osztály raktárból e ritkaságot előkeresnék és az utóbb létrejött néprajzi osztályba, áthelyeznék.”²

¹ Sebestyén Gyula: *Lucaszék*. Ethnographia 1909. 314; *Diászegi Vilmos*: Sebestyén Gyula. Bp. 1972. 102-104. old

² Sebestyén Gyula: i. m. 314-315.